

Jens Koed Madsen

Jens Koed Madsen är redaktör på danska RetorikMagasinet.

Tack och lov att han är borta!

Talarstolen. Monty Python betyder för många sjuk humor och en enorm intelligens. En humor buren av ironi och galenskap. Gruppens komiska läggning testades när en av gruppens medlemmar – Graham Chapman – dog 1989. John Cleese höll ett minnesvärt tal i Monty Pythons och Chapmans anda.

Av Jens Koed Madsen

1989 dog Graham Chapman av cancer. Han var en i den brittiska humorgruppen Monty Python som från 1969 till 1983 hade förargat och roat först de brittiska tittarna och senare hela världens. Man borde kanske rättare säga att gruppen både förnöjde och förargade. Filmer som *Monty Python's Life of Brian* och *Monty Python's Quest for the Holy Grail* och deras komedishow *Monty Python's Flying Circus* såg till att de sex komikerna blev föremål för såväl religiösa debatter som en enorm kultdyrkan – det är också ett bevis på gruppens inflytande att tre av de sex finns med på *The Comedian's Comedian* – listan över de 50 mest inflytelserika och talangfulla komiker någonsin. I dag räknas gruppen som ett av de mest betydelsefulla komikergäng någonsin.

Gravtalen hålls alltså både för att ära den avlidne men i lika hög grad för att påminna varandra om att livet går vidare även om att man inte behöver glömma de avlidna

Även om gruppens medlemmar sex år tidigare gått var sin väg var de resterande fem vännerna med vid begravningen

och alla höll de ett tal till Chapmans ära och minne. Dessutom sjöng gänget sången "Always Look on the Bright Side of Life" där de försöker att se mer ljus på både livet och döden. John Cleese kände Chapman sedan deras tid vid universitetet där de tillsammans gjorde teater.

I gruppen var Chapman känd för att alltid vilja dra ut på vitsarna och sketcherna så långt som det lät sig göra. I talet får vi också några ganska vilda historier om Chapmans uppträdande och man kan känna, hur både Cleese och förmodligen de övriga sörjande vill minnas honom. Han var dessutom den i brittisk press mer skandalomsusade medlemmen därför att han var öppet homosexuell.

Att hålla ett begravningsstal med omtanke

Vid ett begravningsstal (en eulogi) förväntas talaren att uppfylla fyra olika krav förutom att tala om den döde på ett värdigt och respektfullt sätt. Han ska för det första bekräfta att den döde faktiskt är död. Om talaren förnekar den dödes död verkar det opassande och malplacerat. För det andra bör talaren förklara transformeringen mellan den avlidne från nutid (då den avlidne fortfarande levde) till dåtid (då man talar om personen som någon som har varit men icke längre är). Det låter lite kryptiskt men någon vill kanske alltid förnimma den döde som varande i livet på ett eller annat sätt. För att leda

dem vidare är det nödvändigt att tala om den avlidne i dåtid framför nutid.

Därutöver bör talaren trösta de efterlevande dels mot bakgrunden av deras förlust, dels också mot bakgrunden att man blir påmind om sin egen dödlighet vid ett sådant här tillfälle. Till slut ska talaren minna de efterlevande om att den avlidne lever vidare i allas medvetande. På det sättet transcenderar man den nyss avlidne och sätter in den döde i ett större – och mer ärorikt – sammanhang.

Med historierna blir påminnelsen om Chapmans död en mycket stark kontrast. Han står levande för deras inte men de blir sedan brutalt påmind om dödens realitet

Gravtalen hålls alltså både för att hylla den avlidne men i lika hög grad för att påminna varandra om att livet går vidare även att man inte behöver glömma de avlidna. Begravningsstalens yttersta funktion är därför att leda de efterlevande vidare på bästa möjliga sätt.

Men han grisar ju ner honom!

Och allt det här låter ju förnuftigt. Det är ett ärofyllt sätt att minnas en kärs död. Cleese börjar också i en vänlig ton och minns Chapman genom referenser till The Parrot Sketch, som Chapman hade skrivit tillsammans med Cleese. I sketchen talar Cleese själv på samma sätt om en dödpapegoja. Hela berättelsen leder mot en klimax i vilken Cleese retoriskt frågar publiken om att är det inte en skam, att en ung man på detta sätt har blivit ryckt från livet för att han hade haft så roligt som en medlem av Monty Python bör ha. Men när han så oväntat själv svarar att det på intet sätt är någon skam utan att han tvärtom hoppas, att Chapman vid given tidpunkt brinner upp, bryter han till synes mot eulogiens regler och förväntningar. Man kunde förvänta sig att Chapmans sörjande skulle finna det högst opassande att bokstavligen säga åt helvete med honom men ändå skrattar åhörarna.

Men Cleese ger själv omedelbart svaret. Han betonar, att han bara säger vad han säger för det skulle inte vara i Chapmans anda om han inte sa det. Själva brottet mot konventioner och regler är alltså en hyllning av det sätt Chapman levde sitt liv på. Det är detta brott med traditioner, som leder Cleese fram till nästa stora chock nämligen när han vid begravingen säger 'fuck'. De flesta vill förmodligen finna ett sådant uttryck opassande, när man hyllar den avlidne men det

är just i brottet, som hyllningen finns. Och om vi tittar närmare på texten ser vi, att det inte är Cleese själv som säger 'fuck' men däremot tillskriver han Chapman ordet. Mer konkret säger han, att Chapman viskade det i örat på honom medan han skrev talet. På det sättet återkallar han Chapman från de döda förutom att återkalla de värden, som både Chapman och Monty Python generellt stod för.

Men de där genrekraven?

Cleese uppfyller eulogiens genrekonventioner på ett något säreget sätt vilket redan antyds på det sätt han minns Chapman. För det första bör talaren, som nämnts, bekräfta att den döde nu en gång är död. Vid en mer vanligt utförd eulogi brukar detta krav bli tillmötesgått med att säga – som Cleese – att den döde är död. Men sedan vill den mer vanliga eulogin fortsätta med andra delar av talet. Cleese däremot använder sketchen till att bekräfta Chapmans död på så många sätt som det möjligtvis går. Yttermera brukar talare omskriva döden med en vackrare version – t.ex. "han har stilla somnat in" – men Cleese brukar vändningar på engelska som kan över sättas med "satt stövlarna, fallit av pinnen". Men som redan sagts blir hela sättet att förkunna Chapmans död till en hyllning. Första punkten är därför uppfylld till fullo.

I hela den pythonska livsfilosofin finns det alltså en förnekelse av döden som något monumentalt och mer en uppfattning av döden som en ganska naturlig del av livet

Med det massiva förkunnandet av dödens realitet uppfyller Cleese faktiskt också eulogiens andra krav; nämligen att transformera den avlidne från levande till död. Men det är inte bara i omskrivningarna av döden, som Cleese transformerar Chapman från de levandes rike till de dödas. Också genom berättandet av de många historierna transformeras förhållandet. Här förs åhörarna tillbaka till sådana minnen som är personliga för Cleese men också sådana mer offentliga handlingar, som Chapman gjort. Här tvingas lyssnarna att erinra sig Chapman som levande – de ser honom framför sig där han står i morotskostymen och de mer personliga, liknande upplevelser som de förmodligen har om de kände honom väl. Här kan man frestas att tro att Cleese missade transformeringen men direkt efter de mycket närvaroskapande historierna påminner Cleese om att Chapman är en ex-Chapman;

Från vänster: Eric Idle, Terry Jones, John Cleese, Graham Chapman, Terry Gilliam och Michael Palin. (Foto: Polfoto).

att han inte längre existerar. Med historierna blir påminnelsen om Chapmans död en mycket stark kontrast. Han står levande för deras inre men de blir sedan brutalt påmindas om dödens realitet.

Att återskapa minnet av en älskad person, att hylla hans sätt att leva livet på, att bekräfta att den älskade personen nu är borta och att dra fram gemensamma upplevelser gör att lyssnarna når en stark emotionell stämning. Med talets två sista meningar tillmötesgår Cleese eulogiens två sista krav nämligen de att trösta de sörjande och att påminna om att den döde lever vidare i minnena. Här betonar Cleese att även om Chapman är borta finns alltid minnena. Och det kommer dröja länge innan de försvinner. På det sättet binds minnena av de historier Cleese berättat samman med den fortsatta existensen av Chapman i de sörjandes tankar och minnena blir samtidigt det bränsle, som gör att de sörjande kan gå vidare och få tröst. Allt i Chapmans anda och livsstil.

Always Look on the Bright Side of Life

Den innerliga avslutningen på talet, där Cleese talar om Chapmans framtida minne, leder också fram till slutet av min beskrivning av de viktigaste elementen i talet. Såväl personifieringen av Chapman som hyllandet av hans värden och återskapandet av historierna pekar alla mot slutet av begravningen.

Här samlas de resterande exmedlemmarna av Monty Python för att sjunga sången som mycket bra kunde användas som referens för poängerna. I den sjungs det om att man ska ta livets örffilar med ett leende för allt slutar i alla fall med att dö. Och själva döden har ingen betydelse för man kommer med intet och man lämnar livet med intet. I hela den pythonska livsfilosofin finns det alltså en förnekelse av döden som något monumentalt och mer en uppfattning av döden som en ganska naturlig del av livet. Grundläggande är att arrangemanget av begravningen med de olika talen och sången alltså är en hyllning som uppfyller alla de olika aspekterna på gravtal. Cleeses bidrag till begravningen blir på det sättet en del i ett större sammanhang där själva livet och Monty Pythons livsfilosofi hyllas. På det sättet tröstas lyssnarna och denna skeva eulogi – som på så många sätt bryter mot all god ton i en betraktelse – framstår som ett lysande exempel på att några gånger kan brottet mot en genre just vara ett passande svar.

"You'll see it's all a show / keep 'em laughing as you go / just remember that the last laugh is on you / Always look on the bright side of life"
(Monty Pythons "Always Look on the Bright Side of Life").

Översatt av Pelle Ahrnstedt

Jag hoppas han brinner i helvetet

Talarstolen. John Cleese vid Graham Chapmans begravning, 1989.

Graham Chapman, medförfattare till Papegoj sketchen, finns inte mer.

Han har upphört att existera, berövad livet vilar han i frid, han har gått hädan, satt stövlarna, fallit av pinnen, kilat vidare, tagit sitt sista andetag och gått för att möta den stora Chefen för Lätt Underhållning i himlen, och jag gissar att vi alla tänker hur sorgligt det är att en man med sådan talang, sådana möjligheter och godhet, med sådan intelligens så plötsligt skulle tas ifrån oss vid bara 48 års ålder, innan han uppnått många av de saker han hade kunnat uppnå, och innan han hade haft tillräckligt kul.

Näväl, jag känner att jag bör säga: ”Skitsnack! Tack och lov att han är borta, den parasiterande oäktingen! Jag hoppas han brinner i helvetet.”

Och anledningen till att jag känner att jag bör säga detta är att han aldrig skulle förlåta mig om jag lät bli, om jag kastade bort detta tillfälle att chockera er allesammans å hans vägnar. Allt för honom bortsett från meningslös god smak. Jag kunde höra honom viska i mitt öra igår kväll när jag skrev detta:

”Ok Cleese, du är mäkta stolt över att vara den första person som någonsin sagt ’shit’ på TV. Om den här gudstjänsten verkligen är för mig så vill jag, som en början, att du blir den första personen som någonsin sagt ’fuck’ vid en minnegudstjänst.”

Men förstår ni, det kan jag inte. Om han vore här med mig just nu hade jag möjligtvis lyckats uppbringa modet, för han gav mig alltid mod. Men sanningen är att jag inte har hans *balls*, hans fantastiska trotsighet. Och därför får jag nöja mig med att istället säga ’Betty Marsden’....

Men modigare och mindre hämmade själar än jag följer efter mig idag. Jones och Idle, Gilliam och Palin. Gud vet vad den kommande timmen för med sig i Grahams namn. Nerdragna byxor, gudsbespottare på styltor, spektakulära uppvisningar i höghastighetspruttning, synkroniserad incest. En av de fyra planerar att stoppa upp en död ocelot och en 1922 års Remington skrivmaskin i arslet till ljudet av andra satsen av Elgars cellokoncert. Och det under första halvan av gudstjänsten.

För, ni förstår, Gray hade velat ha det så. På riktigt. Allt för honom bortsett från meningslös god smak. Och det är vad jag alltid kommer att minnas honom för – bortsett från, förstås, hans romerska dekadens. Han var prinsen av dålig smak. Han älskade att chockera. Faktiskt så står Gray, mer än någon annan jag känner, för det mest stötande och barnsliga i Monty Python. Och hans uppenbara glädje över att chockera människor ledde honom till större och större bedrifter. Jag tycker om att tänka mig honom som ledljuset, pionjären, som jämnade vägen som svagare själar kunde följa.

Några minnen. Jag kommer ihåg när vi skrev begravningsentreprenörs-sketchen tillsammans och han föreslog punch-

linen 'Okay, vi äter henne, men om du mår dåligt av det efteråt gräver vi en grav som du kan kräkas i.' Jag kommer ihåg när jag 1969, när vi varje dag skrev i lägenheten där Connie Booth och jag bodde, upptäckte att han nyligen hade uppfunnit leken där man skriver fula ord på små lappar och därefter i hemlighet placerar dem på strategiska platser runt om i lägenheten, och därigenom tvingar Connie och mig ut på hektiska sista-minuten pappersjakter varje gång vi väntade viktiga gäster.

Jag kommer ihåg honom på BBC fester där han kröp omkring på alla fyra och gned sig kärleksfullt mot benen på grå kostymklädda chefer och försiktigt nafsade på de mer aptitretande kvinnliga vaderna. Detta kommer även Fru Erik Morecombe ihåg.

Jag minns när han blev inbjuden att tala vid The Oxford Union och trädde in i salen utklädd till morot – en heltäckande orange konisk kostym med en stor ljusgrön kvist som hatt – och när det sedan blev hans tur i talarstolen vägrade tala. Han bara stod där, bokstavligen mållös, i tjugo minuter, saligt leende. Den enda gången i världshistorien som en fullkomligt tyst man har lyckats starta ett uppror.

Jag kommer ihåg när Graham mottog *Sun Newspaper award* från Reggie Maudling. Vem annars! Och han tog emot trofén samtidigt som han föll till marken och kröp tillbaka till sitt

bord – hela tiden skrikande så högt som möjligt. Och om du kommer ihåg Gray så var det mycket, mycket högt.

Det är otroligt, inte sant? Ni förstår, det där med att chockera...det är inte det att det upprör vissa människor. Jag tror att det ger oss andra en tillfällig, befriad glädje när vi inser att de sociala reglerna som begränsar våra liv så oerhört faktist inte är särskilt viktiga.

Men Gray kan inte göra det för oss längre. Han är borta. Han är en ex-Chapman. Allt vi har kvar av honom nu är våra minnen. Men det kommer att dröja innan de bleknar.

Talet finns på Youtube i olika versioner.

Översatt av Maria Ström.

RetorikMagasinet
Retorikförlaget AB
Box 176
S-265 22 Åstorp

Adressändring meddelas
på www.retorikforlaget.se/service

Anders Sigrell
**Retorik
för lärare**

”Vi väljer språk varje dag. Retorik är den vetenskap som finns för att hjälpa oss välja så konstruktivt som möjligt. Därför upplevs retoriken aldrig som en teknik för de som är skickliga. Den upplevs i stället som en naturlig hjälp.”

Retorik för lärare är en grundbok för lärarstuderande, men kan med fördel läsas av alla undervisare som önskar en introduktion till retoriken och dess metoder för pedagogisk förmedling.

Inte minst kapitlen om respons och konstruktiv kritik är tillämpbara i alla undervisningssituationer.

Anders Sigrell är professor i retorik vid Lunds universitet. Han är själv utbildad lärare och både hans undervisning och forskning fokuserar på det pedagogiska i retoriken – och det retoriska i pedagogiken.

ISBN 978-91-86093-03-7

133 sidor. Kr 125:-
(RetorikMagasinet's prenumeranter får 20% rabatt)

Beställ på www.retorikforlaget.se

Retorikförlaget